

V Liberci dne 9. září 2011

OPONENTNÍ POSUDEK DIPLOMOVÉ PRÁCE KARINY SOJKOVÉ
„ KOVOVÉ PRVKY V KNIŽNÍ VAZBĚ, JEJICH VÝVOJ, VÝROBA, RESTAUROVÁNÍ
A KONZERVACE „

Diplomová práce BcA. Kariny Sojkové je podávána na Fakultě restaurování Univerzity Pardubice a pojednává o materiálu z oblasti dějin historické knižní vazby, přičemž tematika se týká materiálu, který je komplementární složkou knihařovy práce při celkovém dokončení artefaktu, t.j. v závěru knihvazačské práce po aplikaci pokryvu desek svázaného knižního bloku. Jedná se tudíž o problematiku parciální, nikoliv však marginální.

Kovové prvky na historické knižní vazbě lze pojímat jako předmět umělecko-historického bádání, jako látku k dějinám historického uměleckého řemesla / práce rotšmídů, pasířů, zámečníků atd./ a konečně jako látku týkající se teoretických otázek konzervování a restaurování historických knižních vazeb. Kandidátce se podařilo všechny výše uvedené aspekty skloubit v integrovaný celek, který zasluhuje zvláštního uznání. Pojednaný materiál je členěn především z morfologického hlediska a s přihlédnutím k funkci jednotlivých prvků vyskytujících se na historickém knižním korpusu, takže po sobě následují v logicky uspořádaném a organicky pojatém sledu nejprve knižní spony, řazené dle základních typů, dále jsou uváděny řemínky spon, pukly, středové kování, nárožní kování, následují svým výskytem méně časté kovové prvky na knižních vazbách a poté je uveden stručný historický vývoj knižního kování od románské epochy až po výskyty recentní. Pozornost je věnována rovněž výrobě knižního kování a posléze otázkám restaurování a konzervace kovových prvků na knižní vazbě.

Z formálního hlediska nutno zdůraznit u podávané diplomové práce jasnou a přehlednou strukturu textu a jeho členění. Styl se vyznačuje přesnými formulacemi, je terminologicky bezvadný, jednotlivé věty nejsou zatíženy redundancemi nebo, dokonce, balastem. Jazyk je koncizní, čtivý a dobře stylizovaný. Textové partie jsou příhodně a přitom bohatě doplňovány ilustračním doprovodem, jednak perovými kresbami, jednak snímky, jež jsou částečně inkorporovány v textovém proudu a zdařile dokládají pojednávanou materii. Zároveň nutno zdůraznit široký rozsah autorčina záběru při volbě dokladových ukázek a je třeba ocenit hloubku autorčina nasazení při heuristické práci a pílí při shromažďování z hlediska zadaného tématu relevantních příkladů. Navíc, prezentace vybraných exemplářů dokládá i autorčinu schopnost vhodné a ukázněné selekce. Volba ukázek je provedena s neobyčejnou pečlivostí a svědomitostí, svědčící o akribii, provázené čistotou realizací a velkou výpovědní hodnotou prezentovaných kreseb.

Faktografické podání a vzorný kresebně-ilustrační a fotografický doprovod textu svědčí rovněž o úrovni posuzované diplomové práce, k jejímuž zpracování autorka přistupovala s velkým zaujetím a zodpovědností. Téměř až „důvěrná“ znalost pojednávané látky dokládá nejen autorčin zájem o téma, které je zřejmě jejím osudem, ale především, a to je třeba zvláště zdůraznit, výsledky výzkumu a předcházejících rozsáhlých sběrů a dokumentace materiálu. Průzkum relevantních fondů, a s ním spojené další bádání, předpokládalo široký materiálový a zároveň i teoretický záběr diplomové práce. Teoretická i materiálová stránka předložené práce přitom tvoří jednotu, takže i tato skutečnost zasluhuje uznání.

Třebaže se jedná o východiska „praktická“ a především konzervátorská, práce K. Sojkové je pojata jednak typologicky a tudíž i teoreticky, zároveň však také historicky. Traktování tématu je typologicky pevně zakotveno, terminologie je přesná, opírající se o stávající v daném oboru již závazný kánon, který je však vhodně doplňován a obohacován. Autorka aplikuje některé termíny pro určité pojmy tehdy, jestliže může a za potřebné považuje kvantifikovat určité typologické znaky. Zmíněná terminologická báze náleží mezi další výrazná pozitiva posuzované práce.

Kresebné ilustrace, obdobně jako fotografická dokumentace, jsou autorčiným dílem a zasluhují uznání, jak už bylo řečeno, a rovněž je třeba zdůraznit pečlivost provedení a bezchybnost seznamů předloh, použitých pro kresby a snímky vybraných exemplářů. Cenné jsou i údaje týkající se v různém stupni datace a lokalizace daných materiálů a případně i atribuce autorství jednotlivých kusů, což by mohlo být i úkolem dalšího autorčina bádání. Již zmíněná terminologická důkladnost a přesnost se týká i důsledného rozlišování používaných odborných pojmů pergamen a useň /namísto „lidového“ pojmenování usně kůže! /.

Na straně 84 a násl. posuzované práce je prezentován „Historický vývoj knižního kování“ v hutné a přehledné zkratce, která přechází zároveň i do stručné rekapitulace vývoje historické knižní vazby, jaksi in genere, od románské doby až po současnost. Snad mohlo být dodáno, že v případech, kdy se starší kování, dokonce i stylově konzervativní, objevuje na mladších pokryvech desek, se jedná o důsledek tehdy častých převazeb svazků, zvláště knižních korpusů, ještě před šestnáctým stoletím, kdy bylo použito původní a starší kování. Týká se to zvláště častěji užívaných rukopisů a nezřídka pak litugických kodexů velkých formátů. Dlužno přihlídnout i ke skutečnosti, že artefakty určené k sakrálním účelům, a to se týká dochovaných dokladů obecně /včetně architektury!/, bývají často stylově velmi konzervativní, dokonce někdy opakují i tvary předchozí slohové epochy. /Např. gotizující nebo morfologicky ještě gotické kování na renesančních vazbách 16. století, rozumí se, že na středoevropském materiálu, anebo pozdně renesanční reliqky v 17. a ještě i 18. století. /

Textový blok práce je vybaven rovněž přesnými „Seznamy obrazových příloh“ k jednotlivým kapitolám, svědčícími opět o autorčině důslednosti a systematickosti. Je nutno také zmínit závěrečnou bibliografii /“ Seznam použité literatury“ /, která postihuje základní tituly, relevantní z hlediska tématu práce. Bylo by možné uvést ještě i některé tituly další, ovšem otázka volby v tomto případě je vždy záležitostí autora samého.

Text je provázen standardními poznámkami, přičemž poznámkový aparát je úměrný a vhodně doplňuje vlastní výklad. Autorka uvádí i několik jmen pražských knihařů 16. století, ovšem jmenován by měl být také mistr Sixt Stanhauer. V poznámkách bylo možné uvést u č. 48-52 i původní zdroj informací, jímž jsou studie vydávané ke konci padesátých a v šedesátých letech v českých a zahraničních periodikách. / Jejich soupis je uveden ve sborníku „Práce zahání demony“, Sborník byl vydán v Liberci v roce 2003, viz. str. 107 a násl. / Rovněž tak u poznámek, které citují kompendium „Česká kniha v proměnách staletí“, vedoucí autorského kolektivu byla Mirjam Bohatcová, vydáno v Praze 1990, bylo možné uvést i autora statí, týkajících se dějin české knižní vazby od počátků až do 20. století. Jedná se o poznámky č. 47, 58, 65, 73-78, 82-83, 85-87 a 90. U poznámky č. 29, týkající se pojmu „knihvazač“ - v 16. století termín „knihař“ označoval především obchodníka knihami, který případně knihy i vázal – bylo by vhodné zmínit se o delimitaci dobových pojmů knihař, knihevazač neboli intrologator, bibliopola neboli knihkupec, často ve velkém a přepravce knih, kramář atd. Viz výše citovaný sborník „Práce zahání demony“, str. 137 a násl. / Rejstříky/.

Nebylo by na škodu zdůraznit více terminologickou delimitaci pojmů knižní blok /nesvázaný blok psací látky atp. / na rozdíl od knižního korpusu, jehož je knižní blok výchozí součástí, přičemž korpusem rozumíme již svázaný blok, opatřený deskami, pokryvem a případně také kováním, tudíž ochrannými a výzdobnými prvky. Snad by doplnilo historický přehled i konstatování, že ochranné a výzdobné prvky knižní vazby evropského typu jsou vzájemně komplementární a tvoří jakousi „dialogicky“ se vyvíjející jednotu v průběhu staletí od antiky, kdy vzniká kniha kodexového typu, až po současnost. Jedná se o na sebe navazující kvality – desky jako ochrana svázaného bloku - pokryv jako ochrana desek a především hřbetní partie svazku, kde je organismus vazby nejcitlivější při mechanickém poškození – dále výzdoba tohoto pokryvu – aplikováno kování jako ochrana výzdoby pokryvu – kování jako ochranný prvek se samo stává výzdobou – zdobená plocha kování je opatřována ochrannými vyčnívajícími prvky atd.

Za významou část posuzované práce nutno považovat 4.kapitolu „ Výroba knižního kování „ / str. 133 a násl. /, v níž je stručně probírán postup při výrobě mosazného knižního kování, patinování kovových prvků a fixování kovových prvků na knižním korpusu. Neméně zajímavou a důležitou se jeví i další kapitola č.5 „ Restaurování a konzervace kovových prvků na knižní vazbě“. Problémy konzervace a tím spíše pak restaurování /je třeba opět přesně delimitovat významově oba pojmy! / jsme pojednávali již od počátku šedesátých let a na toto téma jsme publikovali řadu příspěvků, realizovali přednášky na seminářích a konferencích, pořádali přednášky pro studenty a průběžné konzultace v restaurátorských dílnách, při mezikolaudacích atd. Již tehdy byl vypracován kodex pro konzervátory a restaurátory netýkající se sice otázek technologických a knihařsko-technických, zabývající se však problematikou historických přístupů a koncepcemi restaurátorské práce.

Je záslužné, že autorka se dotýká i výše uvedené problematiky. Restaurování, příp. reaplikace původního kování nebo i nově zhotovených náhrad náleží plně do kompetence restaurátora, ovšem ve spolupráci s kurátorem-odborníkem, specialistou, či jiným kvalifikovaným konzultantem. Autorka rovněž upozorňuje, že restaurátorská práce, která je zodpovědná a náročná, vyžaduje postupovat vždy individuálně od případu k případu, ovšem při zachování základních generálií a zásad restaurátorského kodexu. Tím spíše vyžaduje zodpovědný a historicky poučený přístup restaurování organismů vazby, desek a jejich pokryvů, zvláště jsou-li zdobeny slepotiskem, zlatotiskem, zlacením a dalšími technikami, kdy hrozí nenávratná ztráta dokladové hodnoty uvedených kvalit, či typologických znaků.

Autorka ve své práci zmiňuje i některé základní problémy restaurátorské práce v oboru knižního kování a spon. Lze jen opakovat, že při restaurování knižních památek platí zásada, sine qua non, zachovat, pokud jen lze, maximum původního materiálu a pokud jsou nezbytné náhrady, nahrazovat tvar tímž tvarem a materiál materiálem stejnorodým. Doplnky však nutno odlišit, aby byly na první pohled identifikovatelné jako faksimile, zároveň však náležitě patinované z „opticko-estetických“ důvodů. Samozřejmě, že celý zásah, všechny změny, doplňky atd. musí být průběžně dokumentovány a uloženy k příslušné inventární jednotce. Autorka případně uvádí, že restaurátorské operace je nutné podnikat jako individuální zásahy od případu k případu, dodejme, že tu není jednotného „mustru“. Diskutabilní otázkou zůstává, nakolik je vhodné i v případech totální destrukce určitého kovového prvku připájet relikty původního materiálu k nově vyrobeným artefaktům. V řadě případů je patrně vhodnějším řešením uložit dochované fragmenty, které už nelze aplikovat na restaurovaný objekt mimo vlastní korpus, řádně je však adjustovat a vést je

i nadále jako organickou součástí restaurované památky, přináležící příslušné inventární jednotce restaurovaného objektu.

Zde ještě doplníme, že již po léta je uváděn příměr o restaurátorovi, který je vlastně jakýmsi lékařem nemocných pacientů, někdy i ohrožených na životě, jimiž jsou historické knižní korpusy. Také zde platí stará zásada dávat vždy přednost „menšímu zlu“ a je-li nutné, pro záchranu celku se vzdát případně i některé jeho méně důležité části. Postupovat vždy s krajní pietou a zároveň s opatrností a rozvahou, jak také autorka uvádí, a aplikované nové materiály, napodobující původní tvary již navíc nepřikrašlovat a nedozdobovat mimo původní ornamentaci. Restaurovaný materiál nesmí být polem pro vlastní výtvarné aspirace restaurujících pracovníků. S tím souvisí i maximálně pietní přístup, zmiňovaný též autorkou, a jistá pokora restaurátora před historickým dílem při práci s restaurovaným materiálem. Toto vše je jaksi in nuce naznačeno i v autorčiných formulacích, za což jí budiž dík.

Diplomovou práci K. Sojkové považuji za vynikající z řady důvodů, mezi jiným, se především proto, že se jedná o fundovanou práci, vycházející jak z restaurátorské a pedagogické praxe, tak i z rozsáhlé heuristiky, a o práci pojatou v první řadě typologicky. Posuzované dílo by si zasloužilo, dle mého mínění, i publikaci, ku př. v podobě tištěné učebnice po případných drobných úpravách a doplňcích. Práce K. Sojkové může být i východiskem dalšího autorčina výzkumu a badatelského úsilí na poli kovových prvků vazby, nebo, v celostnějším záběru, i dějin historické knižní vazby. Ze všech výše uvedených důvodů považuji předloženou diplomovou práci Kariny Sojkové za hodnou k obhajobě a navrhuji klasifikovat ji známkou V Ý B O R N Ě .

Prof. PhDr. Bohumil Nuska, Csc

Katedra filosofie
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Technická univerzita
Liberec